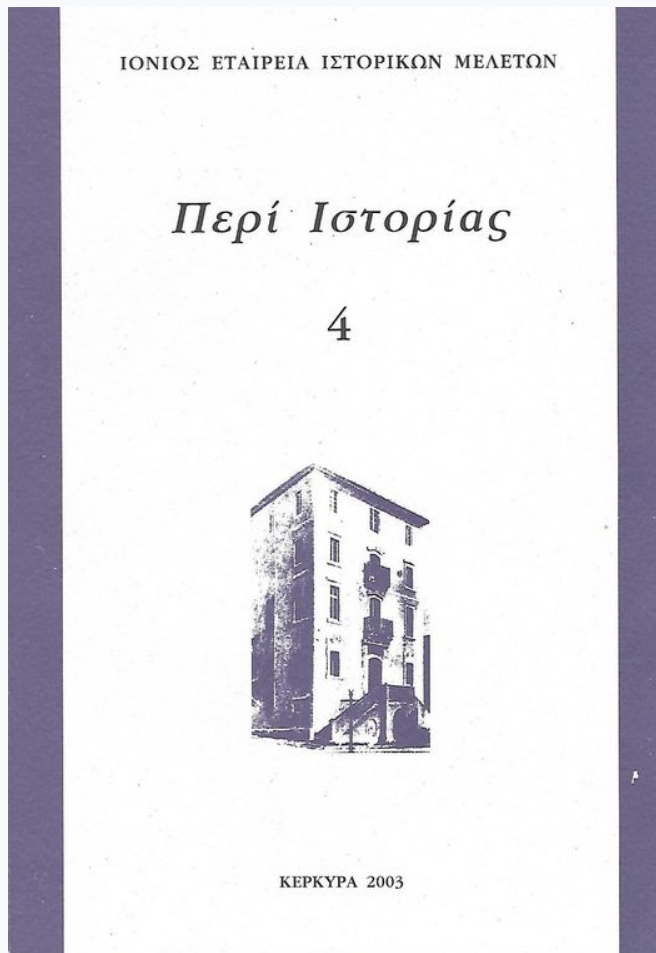

Peri Istorias

Vol 4 (2003)

Το βρετανικό αναρρωτήριο της Κέρκυρας (1917-18)

Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης

doi: [10.12681/p.i.24821](https://doi.org/10.12681/p.i.24821)

To cite this article:

Πλουμίδης Σ. Γ. (2020). Το βρετανικό αναρρωτήριο της Κέρκυρας (1917-18). *Peri Istorias*, 4, 245–258.
<https://doi.org/10.12681/p.i.24821>

ΤΟ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΑΝΑΡΡΩΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ (1917-18)

Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης*

Η ελληνική ιστοριογραφία για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ασχολείται σχεδόν αποκλειστικά με στρατιωτικές επιχειρήσεις και πολιτικά γεγονότα με επίκεντρο τον Εθνικό Διχασμό και το διπλωματικό του παρασκήνιο¹. Επιμέρους θεματικές, όπως η ιατρική ιστορία του πόλεμου, η διαβίωση των αμάχων αλλά και των ξένων στρατευμάτων στον ελληνικό χώρο και οι μεταξύ τους σχέσεις καθώς και οι αλλαγές που επέφερε ο πόλεμος στην τοπική οικονομία και το τοπίο, ιδίως σε περιοχές πέραν της Μακεδονίας, παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αδιερεύνητες. Η έρευνα όμως του επιμέρους βοηθά στην πληρέστερη κατανόηση του καθόλου και εξοικειώνει τον σύγχρονο αναγνώστη με τις συνθήκες που επικρατούσαν τότε στην ελληνική κοινωνία. Η παρούσα δημοσίευση αποσκοπεί να διευρύνει την ιστορική γνώση για την Κέρκυρα και την παρουσία

---

* Ο Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης είναι υπότροφος εξωτερικού του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

1. Βλ. ενδεικτικά: George B. Leôn, *Greece and the Great Powers 1914-1917*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1974. Yannis G. Mourélos, *L' intervention de la Grèce dans la Grande Guerre (1916-1917)*, Αθήνα 1983. Institute for Balkan Studies (ΙΜΧΑ), *Greece and Great Britain during World War I. First Symposium organised in Thessaloniki (December 15-17, 1983)*, Θεσσαλονίκη 1985. Ν. Πετσάλις-Διομήδης, *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, Αθήνα 1988. George B. Leontaritis, *Greece and the First World War: From Neutrality to Intervention, 1917-1918*, Νέα Υόρκη 1990. Παύλος Πετρίδης, *Ξένη εξάρτηση και εθνική πολιτική 1910-1918*, Θεσσαλονίκη 1991² και του ιδίου, *Βασιλική προδοσία (1915-17). Οι συγκλονιστικές αποκαλύψεις της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου στη Βουλή*, Αθήνα 1999. Δημήτρης Μιχαλόπουλος, *Ο Εθνικός Διχασμός. Η άλλη διάσταση*, Αθήνα 1997. Γεώργιος Μελάς, *Κωνσταντίνος και Βενιζέλος. Μια προσωπική μαρτυρία για τον Εθνικό Διχασμό*, Αθήνα 1999.

ξένων στρατευμάτων σε αυτήν κατά τα ύστερα έτη του Μεγάλου Πολέμου².

Η Κέρκυρα επηρεάσθηκε άμεσα από τις εξελίξεις του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου διότι κατακλύστηκε από στρατεύματα της Αντάντ και αποτέλεσε ενδιαμέσο σταθμό μεταξύ του ιταλικού και του βαλκανικού (μακεδονικού) μετώπου. Παρά τις διαμαρτυρίες της ελληνικής βασιλικής κυβέρνησης, γαλλικά στρατεύματα του στρατηγού Sarrail κατέλαβαν το νησί το Δεκέμβριο του 1915 και εγκατέστησαν εκεί τα λείψανα του διασωθέντος σερβικού στρατού (περίπου 135.000 άνδρες και εφίβους), ο οποίος μαζί με το γηραιό βασιλιά του (Πέτρο Α΄) είχε καταφύγει διωκόμενος στα λιμάνια της βορείου Αλβανίας³. Τον Απρίλιο του 1916, ύστερα από τρίμηνη παραμονή στην Κέρκυρα 115.000 σερβικού στρατού απέπλευσαν αναδιοργανωμένοι για τη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να συνεχίσουν τον αγώνα κατά των Βουλγαρογερμανών εισβολέων⁴. Η Κέρκυρα θεωρείτο ως ναυτική βάση «ψίστης σημασίας» για την επικοινωνία του στόλου της Αντάντ με την Εγγύς Ανατολή⁵. Κατά συνέπεια, η γαλλική στρατιωτική παρουσία στο νησί ενισχύθηκε το 1916, ενώ οι Ιταλοί εγκατέστησαν δική τους αεροναυτική βάση (στην ακτή Μπαρμπάτι)⁶. Ας σημειωθεί ότι τόσο οι Γάλλοι όσο και οι Ιταλοί είχαν εγκαταστήσει στρατιωτικά νοσοκομεία στην Κέρκυρα. Οι πρώτοι στο Αχιλλείο⁷, περιουσία του Γερμανού Κάιζερ (Γουλιέλμου Β΄), το οποίο δήμευσαν με βάση το δίκαιο του πολέμου⁸, ενώ οι δεύτεροι είχαν στήσει υπαίθριο νοσοκομείο με σκηνές στην περίμετρο της βίλλας Fels στο λόφο της Ανάληψης⁹. Οι Σέρβοι από την

2. Οι φάκελλοι που υπομνηματίζονται προέρχονται από το Public Record Office (PRO) του Λονδίνου.

3. Αλέξανδρος Μαζαράκης-Αινιάν, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1948, 191. Alexander S. Mitrakos, *France in Greece during World War I. A study in the politics of power*, Columbia University Press 1982, 36 και 40. Stevan K. Pavlowitch, *Serbia. The History behind the Name*, Λονδίνο 2002, 97.

4. Γεώργιος Βεντήρης, *Η Ελλάς του 1910-1920. Ιστορική μελέτη*, τ. 2, Αθήνα 1970², 103 και 105. St. Pavlowitch, *ό.π.*, 98.

5. WO 106/1387, E. L. Spiers (Brigadier-General, Mission Militaire Britannique près le Gouvernement Français) to General Sir Henry H. Wilson, 9 September 1918, αρ. 1564.

6. WO 95/4938, War Diary of Colonel J. D. Ferguson commanding Convalescent Depot and Stationery Hospital in Corfu/Confidential, τ. Α΄, φύλλο (φ.) 4.

7. *Ο.π.*, τ. Δ΄, φ. 3.

8. Αλ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό.π.*, 191.

9. WO 95/4938, War Diary of Major C. H. Straton, τ. Ζ΄, φ. 2.

πλευρά τους είχαν διατηρήσει ένα στρατόπεδο και νοσοκομείο εκστρατείας στις Μπενίτσες¹⁰.

Τον Ιούλιο του 1917 επακολούθησαν οι Βρετανοί, οι οποίοι εγκατέστησαν το δικό τους αναρρωτήριο (Convalescent Depot) στο νησί. Σκοπός του ήταν να παράσχει ανάπαυση και θεραπεία σε στρατιώτες και αξιωματικούς που έπασχαν από ελονοσία και γενικότερα είχαν ταλαιπωρηθεί στο μέτωπο της Θεσσαλονίκης¹¹. Ο κύριος όγκος του βρετανικού αποσπάσματος (16 αξιωματικοί και 1.033 άνδρες, από τους οποίους οι 941 ήταν ασθενείς) κατέφθασε ακτοπλοϊκώς από τη Θεσσαλονίκη στις 21 Ιουλίου (v.n.) και με άδεια της γαλλικής στρατιωτικής διοίκησης αποβιβάστηκε στα Μωραϊτικά¹². Αφού εγκατέστησε κλιμάκιο διαβιβαστών και ταχυδρομείο κοντά στην αποβάθρα, η βρετανική αποστολή στρατοπέδευσε λίγο νοτιότερα μέσα σε ελαιώνα, όπου και έστησε προσωρινό υπαίθριο αναρρωτήριο χωρητικότητας 200 κλινών¹³. Ένα μικρότερο στρατόπεδο οργανώθηκε λίγο βορειότερα, στον Άγιο Ιωάννη Δρυμόπολης (μεταξύ Μωραϊτικών και Μπενιτσών), όπου εγκαταστάθηκε και το αρχηγείο του αποσπάσματος (μέχρι το Δεκέμβριο του 1917, οπότε μεταφέρθηκε στους Βενετικούς Στρατώνες του Παλαιού Φρουρίου)¹⁴. Η τοποθεσία αποξηράνθηκε από τα λιμνάζοντα ύδατα, διότι τα σερβικά και τα γαλλικά στρατεύματα, τα οποία είχαν καταλύσει εκεί το προηγούμενο έτος, είχαν υποφέρει σοβαρά από ελονοσία¹⁵. Παρ' όλα αυτά, οι υψηλές θερμοκρασίες της εποχής σε συνδυασμό με το υγρό κλίμα του νησιού είχαν ως αποτέλεσμα η ελονοσία των Βρετανών στρατιωτικών να υποτροπιάσει¹⁶. Στις αρχές Σεπτεμβρίου 1917 διαπιστώθηκαν κρούσματα ελονοσίας σε στρατιώτες οι οποίοι δεν είχαν υπηρετήσει στο μακεδονικό μέτωπο, αλλά είχαν έλθει από τον Τάραντα και είχαν παραμείνει στην Κέρκυρα για επτά εβδομάδες¹⁷. Ο αριθμός των κλινήρων ασθενών αυξήθηκε κατακόρυφα

10. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. Γ', φύλλα (φφ.) 3 και 5.

11. Ο.π., τ. Β', Appendix VIII.

12. Ο.π., τ. Α', φφ. 2, 5 και Appendix III. Όλες οι χρονολογίες του κειμένου βασίζονται στο νέο (γρηγοριανό) ημερολόγιο.

13. Ο.π.

14. Ο.π., τ. Β', φ. 6 και τ. Γ', φ. 1. Πρβλ. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Ε', φ. 6 (21 Δεκεμβρίου 1917).

15. WO 95/4938, British Military Hospital (Corfu), τ. Α', φ. 1 (21 Ιουλίου 1917).

16. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. Β', φ. 2 (1 Αυγούστου 1917).

17. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Β', φφ. 4-5 (8 Σεπτεμβρίου 1917).

από 13 σε 98 μεταξύ 26ης Ιουλίου και 8ης Αυγούστου 1917¹⁸.

Κατόπιν άρνησης του Έλληνα Νομάρχη να παραχωρήσει τα Βασιλικά Ανάκτορα ή το Mon Repos, οι γαλλικές στρατιωτικές αρχές παρέδωσαν στον Βρετανό Διοικητή (συνταγματάρχη Ferguson) το παλαιό Βρετανικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο στην «Ακρόπολη» (Παλαιό Φρούριο) την 1η Αυγούστου 1917¹⁹. Το κτίριο του βρετανικού νοσοκομείου, το οποίο κτίστηκε το 1835 και εγκαταλείφθηκε το 1863, είχε επαναχρησιμοποιηθεί από τον Αύγουστο του 1916 από τις γαλλικές αρχές ως στρατώνας και αναρρωτήριο αφροδισίων νοσημάτων για σενεγαλέζικα και αλγερινά (Zouane) στρατεύματα²⁰. Αρχικά υπήρχε πρόβλεψη το βρετανικό αναρρωτήριο της Κέρκυρας να έχει χωρητικότητα 2.000 κλινών, αλλά τελικά το βρετανικό στρατιωτικό νοσοκομείο του Παλαιού Φρουρίου εξοπλίστηκε με 200 κλίνες²¹. Το ιατρικό υλικό και ο λοιπός εξοπλισμός του νοσοκομείου παραχωρήθηκαν από τον Βρετανικό Ερυθρό Σταυρό και το Τάγμα Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη του Λονδίνου²². Ύστερα από εκτενείς εργασίες καθαρισμού και με ορισμένες προσθήκες, όπως το υδραυλικό σύστημα, το οποίο αποκαταστάθηκε εκ νέου, το νοσοκομείο τέθηκε σύντομα σε λειτουργία και ο πρώτος ασθενής εισήχθη εκεί στις 19 Αυγούστου²³. Μέχρι τις 23 Σεπτεμβρίου 1917 είχε ολοκληρωθεί η μεταφορά όλων των Βρετανών ασθενών από τα Μωραϊτικά στο Παλαιό Φρούριο²⁴. Το νοσοκομείο εξυπηρετείτο από εννέα στρατιωτικούς ιατρούς, επτά νοσοκόμες και τρεις ιερείς²⁵. Αίτημα του Υγειονομικού του Ελληνικού Στρατού να του παραχωρηθεί μία πτέρυγα για τη θεραπεία Ελλήνων στρατιωτών απορρίφθηκε κατηγορηματικά με το επιχείρημα ότι το κτίριο ανακαινίσθηκε με βρετανικά χρήματα και υλικό²⁶.

18. WO 95/4938, British Military Hospital (Corfu), τ. Α', φ. 2 και τ. Β', φ. 3.

19. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. Α', φ. 8 (29-30 Ιουλίου 1917) και τ. Β', φ. 1.

20. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. ΣΤ', φ. 1.

21. Ο.π., τ. ΙΕ', φ. 1.

22. Ο.π., φ. 4.

23. Ο.π., τ. Α', φφ. 4 και 14.

24. WO 95/4938, British Military Hospital (Corfu), τ. Γ', φ. 6.

25. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. Β', Appendix III.

26. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Β', φφ. 8-9 (12 Σεπτεμβρίου 1917). Η μόνη μνεία θεραπείας Ελλήνων στο βρετανικό νοσοκομείο γίνεται τον Οκτώβριο του 1917, οπότε ένας καπετάνιος και ένας ναύτης ναυαγοί εισήχθηκαν με ελαφρά τραύματα. Βλ. ό.π., τ. Γ', φ. 5 (8 Οκτωβρίου 1917).

Εκτός από το στεγαστικό, ένα άλλο, οξύ πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει από την αρχή ο Βρετανός Διοικητής ήταν η υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ από τους στρατιώτες του. Για αυτόν το σκοπό, στις 17/30 Ιουλίου 1917 εξέδωσε προκήρυξη/διαταγή απαγόρευσης πώλησης αλκοολούχων ποτών από ντόπιους σε Βρετανούς στρατιώτες εξαιρουμένων των αξιωματικών, η οποία τοιχοκολλήθηκε στα Μωραϊτικά και τα γειτονικά χωριά²⁷. Επιπλέον γνωστοποιείτο ότι η αγγλική στρατιωτική αστυνομία και τα περίπολα είχαν εντολή να κατάσχουν και να καταστρέφουν κάθε οινοπνευματώδες ποτό για το οποίο υπήρχε υπόνοια ότι θα προσφέρετο προς πώληση εντός των ορίων ή στα περίχωρα των αγγλικών στρατοπέδων. Ωστόσο, παρά την ποτοαπαγόρευση, η υπερβολική κατανάλωση οινοπνεύματος από τους Βρετανούς στρατιώτες δεν φαίνεται να σταμάτησε. Τον Ιούλιο του 1918 ένας υποδεκανέας βρέθηκε πνιγμένος στη θάλασσα κάτω από το κατάλυμά του στους προμαχώνες του Παλαιού Φρουρίου, έχοντας επιστρέψει το προηγούμενο βράδυ αργά μεθυσμένος από την πόλη²⁸.

Μία δεύτερη «ειδοποίηση» στα ελληνικά και γαλλικά τοιχοκολλήθηκε στην κερκυραϊκή ύπαιθρο στις 27 Νοεμβρίου 1917²⁹. Η δεύτερη αυτή προκήρυξη απαγόρευσε την αγορά βρετανικών στρατιωτικών ειδών από πολίτες και προειδοποιούσε ότι η αγγλική στρατονομία είχε λάβει διαταγές να κατάσχει κάθε είδος ενδυμασίας ή άλλο στρατιωτικό εξάρτημα, το οποίο θα ανακαλύπτετο στην κατοχή πολιτών. Διευκρίνιζε επίσης ότι η αγορά στρατιωτικών ειδών από πολίτη δεν προσέδιδε σε αυτόν το δικαίωμα κατοχής τους, διότι τα είδη αυτά ανήκαν στη βρετανική κυβέρνηση³⁰. Σε εγκύκλιο υπόμνημα, που διένειμε ο Βρετανός Διοικητής στους υφιστάμενους αξιωματικούς του, τους ενημέρωνε επιπλέον ότι κατόπιν συνεννόησης με τις ελληνικές πολιτικές αρχές η βρετανική στρατιωτική αστυνομία εξουσιοδοτείτο να διενεργεί κατ' οίκον έρευνα όπου υπήρχαν βάσιμες υπόνοιες ότι πολίτες κατείχαν ή έκρυβαν βρετανικά

27. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. Β', φ. 4 και Appendixes I και II. Βλ. πλήρες κείμενο της προκήρυξης στο επίμετρο.

28. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τόμ. IB', φ. 2 (7 Ιουλίου 1918).

29. Η γαλλική (και κατά δεύτερον η ιταλική) ομιλiefτο ευρέως στην πόλη (WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. IE', φ. 10).

30. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. E', Appendix V. Βλ. πλήρες κείμενο της ελληνογαλλικής προκήρυξης στο επίμετρο.

στρατιωτικά είδη. Διευκρινίζεται επίσης ότι η ομάδα ερεύνης θα αποτελέσει σε κάθε περίπτωση από επιλεγμένους άνδρες και θα τελούσε υπό τις διαταγές αξιωματικού³¹. Η αρμοδιότητα, όμως, αυτή της βρετανικής στρατονομίας σήμαινε σαφώς ότι η ελληνική κυριαρχία στο νησί ήταν περισταλμένη. Ας σημειωθεί ότι μόλις το Σεπτέμβριο του 1917 αποκαταστάθηκε η ελληνική στρατιωτική διοίκηση Κερκύρας και Ηπείρου (υπό το στρατηγό Μοσχόπουλο)³².

Παρ' όλα αυτά, το λαθρεμπόριο οινοπνεύματος και στρατιωτικών ειδών δεν σταμάτησε. Ιδιαίτερα η παραλία του Ύψου, όπου από τα τέλη Μαρτίου 1918 το Βρετανικό Βασιλικό Ναυτικό και η Αεροπορία είχαν εγκαταστήσει αεροναυτική βάση με αντιτορπιλικά, τορπιλακάτους, υποβρύχια, υδροπλάνα κλπ., είχε γίνει πόλος έλξης ανεπιθύμητων ανθρώπων του υποκόσμου από το Μανδούκι, «την κατώτατης υποστάθμης συνοικία της Κέρκυρας»³³. Σύμφωνα με τον Βρετανό Ναυτικό Διοικητή, οι Μανδουκιώτες έρχονταν με σκοπό να πωλήσουν παράνομα αλκοόλ ή να κλέψουν από τις στρατιωτικές αποθήκες και καντίνες³⁴. Για αυτόν τον λόγο, στις 10 Αυγούστου 1918, ο στρατηγός Μοσχόπουλος κήρυξε την περιοχή του Ύψου σε στρατιωτική ζώνη, όπου η κυκλοφορία πολιτών απαγορεύεται³⁵.

Στα πλαίσια των επαφών των ξένων στρατευμάτων με τον τοπικό πληθυσμό μπορεί να ενταχθεί και η μετάδοση αφροδισίων νοσημάτων στους πρώτους. Κρούσματα βλενόρροιας μεταξύ των Βρετανών στρατιωτών αναφέρθηκαν για πρώτη φορά στις αρχές Σεπτεμβρίου 1917³⁶, δηλαδή ένα μήνα μετά την άφιξη του βρετανικού αποσπάσματος. Στις 22 Σεπτεμβρίου άνοιξε κλινική αφροδισίων και λοιμωδών νοσημάτων (ψώρας) στις πρώην στρατιωτικές φυλακές του Παλαιού Φρουρίου και υποδέχθηκε δέκα ασθενείς την πρώτη μέρα και άλλους δεκατριείς την επομένη³⁷. Στις 4 του ιδίου μηνός ο Βρετανός Διοικητής είχε κυκλοφορήσει

31. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. Ε', Appendix III.

32. Ο.π., τ. Γ', φ. 6 (11 Σεπτεμβρίου 1917).

33. ADM 116/1650, Corfu British Naval Base. Letters of Proceedings, φ. 8 (10 Αυγούστου 1918, αρ. 542/89).

34. Ο.π.

35. Ο.π. Βρετανικό αγκυροβόλιο υπήρχε επίσης στον όρμο των Λιαπάδων με κλιμάκιο διαβιβαστών ναυτών στην Παλαιοκαστρίτσα. Βλ. ό.π., φ. 7.

36. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Β', φ. 2 (Σεπτεμβρίου 1917).

37. Ο.π., φφ. 11-12. Πρβλ. ό.π., τ. Ζ', φ. 1.

στους υφιστάμενους αξιωματικούς του υπόμνημα με το οποίο τους εφιστούσε την προσοχή στην εμφάνιση και αλματώδη αύξηση των αφροδισίων κρουσμάτων. Με το υπόμνημα αυτό τους ενέτειλε επίσης να απαγορεύσουν τις επισκέψεις στο «London Bar» στην πόλη της Κέρκυρας και να συστήσουν στους στρατιώτες τους να αποφεύγουν τις σεξουαλικές σχέσεις με ντόπιες γυναίκες³⁸.

Όμως, οι συστάσεις και απαγορεύσεις του Βρετανού Συνταγματάρχη δεν είχαν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Την 1 Οκτωβρίου η κλινική αφροδισίων νοσημάτων χρειάστηκε να επεκταθεί με σκηνές στην οροφή του κτιρίου των πρώην φυλακών³⁹. Ακριβώς ένα μήνα αργότερα υπήρχαν στο βρετανικό νοσοκομείο εκατό ασθενείς, το εν τρίτο από τους οποίους με αφροδίσια⁴⁰. Τον Ιανουάριο του 1918 Βρετανός στρατιώτης μαχαιρώθηκε στην πλάτη από Ιταλό πεζοναύτη στο συγκεκριμένο «London Bar» της πόλης⁴¹. Συνέπεια αυτού του θλιβερού γεγονότος ήταν ο στρατηγός Μοσχόπουλος να δώσει τη συγκατάθεσή του να ιδρυθεί «Συμμαχικό Εκδοτήριο και Νοσοκομείο για τις κοινές γυναίκες της Κέρκυρας» (Allied Dispensary and/or Hospital for the Public Women of Corfu), το οποίο θα ήταν ελεγχόμενο και ασφαλέστερο, αλλά για άγνωστους λόγους δεν έλαβε τελικά την έγκριση του Συμμαχικού Γενικού Στρατηγείου της Θεσσαλονίκης⁴². Στα μέσα Ιουλίου του 1918 η διοίκηση της αμερικανικής ναυτικής βάσης (στα Γουβιά) έπαυσε να χορηγεί στους ναύτες της άδειες εξόδου στην πόλη εξαιτίας των πολλών αφροδισίων κρουσμάτων, αλλά και για να αποφευχθεί η «διαφθορά των ηθών από την επαφή με τους ντόπιους» (*the ill effects of the local spirit*)⁴³.

Από τον Ιανουάριο μέχρι το τέλος Αυγούστου του 1918 υπήρχαν στο βρετανικό νοσοκομείο κατά μέσο όρο 60-70 κλινήρεις, από τους οποίους περίπου οι 20-30 υπέφεραν από αφροδίσιο νόσημα, ενώ οι υπόλοιποι κυρίως από υποτροπιάζουσα ελονοσία⁴⁴. Ελάχιστοι θάνατοι επισυνέβη-

38. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. Γ', Appendix I.

39. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Γ', φ. 1.

40. Άλλοι 30 υπέφεραν από ελονοσία, ενώ οι υπόλοιποι ήταν «ελάχιστος σημασίας ιατρικές και χειρουργικές περιπτώσεις». Βλ. ό.π., τ. Δ', φ. 1 (1 Νοεμβρίου 1917).

41. WO 95/4938, War Diary of Lt.-Colonel D. Y. Pirie, τ. Β', φ. 5 (9 Ιανουαρίου 1918).

42. Ό.π., τ. Β', φφ. 6 και 10 (12 και 30 Ιανουαρίου 1918 αντίστοιχα).

43. ADM 116/1650, Corfu British Naval Base, φ. 8 (13 Ιουλίου 1918, αρ. 249/40).

44. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τόμ. ΣΤ', φ. 1 (1 Ιανουαρίου 1918), τόμ. Η', φ. 1 (1 Μαρτίου 1918) και τ. ΙΓ', φ. 3 (31 Αυγούστου 1918).

σαν, κυρίως από δυσεντερία και γρίπη η οποία εξελίχθηκε σε οξεία πνευμονία⁴⁵. Η βαρεία ατμόσφαιρα του νοσοκομείου ιλαρήνθη τον Οκτώβριο του 1917 από το ειδύλλιο αξιωματικού με νοσοκόμα. Στις 20 Οκτωβρίου η εθελόντρια νοσοκόμος Miss Philips υπέβαλε την παραίτησή της προκειμένου να παντρευτεί τον ταγματάρχη Pierson, ο οποίος είχε εισαχθεί προς θεραπεία μόλις πριν μία εβδομάδα⁴⁶. Στις 11 Νοεμβρίου ο ταγματάρχης αναχώρησε με αναρρωτική άδεια για την Αγγλία, ενώ η νοσοκόμος και μέλλουσα σύζυγός του τον ακολούθησε τρεις εβδομάδες αργότερα⁴⁷.

Όσον αφορά τη βρετανική διοίκηση, τον Δεκέμβριο του 1917 ο συνταγματάρχης Ferguson μαζί με άλλους 5 αξιωματικούς και 694 οπλίτες αναχώρησε από την Κέρκυρα για τη Θεσσαλονίκη και τη διοίκηση ανέλαβε ο αντισυνταγματάρχης Pirie⁴⁸. Η βρετανική στρατιωτική δύναμη στο νησί μετονομάστηκε από «αναρρωτήριο» (Convalescent Depot) σε «απόσπασμα» (British Detachment)⁴⁹ και η χωρητικότητα του βρετανικού νοσοκομείου μειώθηκε τότε από 200 σε 150 κλίνες⁵⁰. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ένα μήνα αργότερα, τον Ιανουάριο του 1918, ο λόγιος Ανδρέας Ιδρωμένος προσφέρθηκε να συστήσει «Λεγεώνα των Ξένων» (δηλαδή σώμα εθελοντών για το μακεδονικό μέτωπο) στην Κέρκυρα, αλλά η βρετανική διοίκηση του απάντησε ότι αδυνατούσε να του προσφέρει οποιαδήποτε βοήθεια (σε όπλα, ρουχισμό, τρόφιμα ή χρήματα)⁵¹.

Αξίζει επίσης να γίνει αναφορά στις μικρές αλλαγές που επέφερε στο κερκυραϊκό τοπίο η σύντομη βρετανική στρατιωτική παρουσία. Κατ' αρ-

45. Ό.π., τ. ΙΒ', φ. 5 (31 Ιουλίου 1918) και τ. ΙΓ', φ. 2 (6 Αυγούστου 1918). ADM 116/1650, Corfu British Naval Base, φ. 8 (12 και 20 Οκτωβρίου 1918, αρ. 82 και 227 αντίστοιχα).

46. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Γ', φφ. 7 (12 Οκτωβρίου 1917) και 9 (20 Οκτωβρίου 1917).

47. Ό.π., τ. Δ', φ. 3 (11 Νοεμβρίου 1917) και τ. Ε', φ. 1 (1 Δεκεμβρίου 1917).

48. WO 95/4938, War Diary of Colonel Ferguson, τ. ΣΤ', φφ. 2-3 (13-14 Δεκεμβρίου 1917).

49. Ό.π., τ. ΣΤ', Appendix IV (3 Δεκεμβρίου 1917).

50. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. ΙΕ', φ. 2.

51. WO 95/4938, War Diary of Lt.-Colonel Pirie, τ. Β', φ. 9 (18 Ιανουαρίου 1918). Ο Ανδρέας Μ. Ιδρωμένος συνέγραψε μεταξύ άλλων *Συνοπτική Ιστορία της Κέρκυρας, εν Κερκύρα 1895*.

χίν, το βρετανικό απόσπασμα είχε επιφορτισθεί να δημιουργήσει στρατιωτικό κήπο στο κτήμα του Mon Repos, τότε ιδιοκτησία του αυτοεξόριστου Πρίγκιπα Ανδρέα⁵². Ύστερα από συνεννόηση του Βρετανού Προξένου με τον βασιλικό επίτροπο για ενοικίαση έκτασης 4-5 στρεμμάτων, δεκαέξι άνδρες του βρετανικού βασιλικού μηχανικού με επικεφαλής ένα λοχία στρατοπέδευαν στο Mon Repos στις 14 Ιανουαρίου 1918⁵³. Το Μάρτιο του 1918 είκοσι Βρετανοί στρατιώτες εργάζονταν στο βασιλικό κτήμα⁵⁴. Καθώς δεν υπάρχουν περισσότερα στοιχεία για την πορεία των εργασιών, δεν φαίνεται αυτές να ολοκληρώθηκαν μέχρι την αναχώρηση των Βρετανών τον Νοέμβριο του 1918.

Κατά δεύτερον, τον Απρίλιο του 1918 οι Βρετανοί είχαν αναλάβει να επιδιορθώσουν απόσταση μήκους έξι χιλιομέτρων της δημοσίας οδού μεταξύ της πόλης και του Ύψου, η οποία βρισκόταν σε άθλια κατάσταση και κρίθηκε επικίνδυνη για τα στρατιωτικά οχήματα⁵⁵. Προς εξοικονόμηση χρημάτων ο Βρετανός Ναυτικός Διοικητής εξασφάλισε από τις ελληνικές αρχές την άδεια να χρησιμοποιήσει Έλληνες κρατούμενους των φυλακών Κερκύρας για την εκτέλεση των βαρέων εργασιών⁵⁶. Συνολικά 35 κρατούμενοι με τους δεσμοφύλακές τους στρατοπέδευαν σε λατομείο, που ανοίχθηκε στον Ύψο για τις ανάγκες οδοποιίας⁵⁷. Οι κρατούμενοι λάμβαναν ειδική μερίδα συσσιτίου συν μία δραχμή την ημέρα, το ένα τρίτο του εργατικού ημερομισθίου τότε⁵⁸. Στο λατομείο εργάζονταν επίσης συμπληρωματικά και λίγες ντόπιες γυναίκες και αγόρια⁵⁹. Οι Βρετανοί είχαν παράσχει έξι άνδρες του Μηχανικού και έναν λοχία για την επίβλεψη των εργασιών καθώς και ένα φορτηγό για τη μεταφορά λίθου⁶⁰. Τα έργα οδοποιίας στον Ύψο σταμάτησαν στις 5 Δεκεμβρίου με

52. WO 95/4938, War Diary of Lt.-Colonel Pirie, τ. Β', φ. 3 (7 Ιανουαρίου 1918).

53. Ο.π., τ. Β', φφ. 3-4 και 6-7.

54. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Η', φ. 1 (1 Μαρτίου 1918).

55. ADM 116/1650, Corfu British Naval Base, φ. 5. WO 95/4949, British Salonika Force Diary, O.C. Troops, Corfu, RE Details, φ. 4. Πρβλ. WO 95/4938, War Diary of Lt.-Colonel Pirie, τ. Ε', φ. 5 (12 - 13 Απριλίου 1918).

56. ADM 116/1650, Corfu British Naval Base, φ. 5.

57. Ο.π.

58. Ο.π.

59. Ο.π.

60. Ο.π.

την αποχώρηση του αποσπάσματος του Βρετανικού Μηχανικού από το νησί⁶¹, χωρίς να είναι γνωστό εάν μέχρι τότε είχαν ολοκληρωθεί.

Οι Βρετανοί επίσης κατασκεύασαν την προβλήτα και τον κυματοθραύστη του Ύψου καθώς και δύο γήπεδα ποδοσφαίρου, ενός cricket και ενός τέννις στην βόρεια άκρη της ακτής για την ψυχαγωγία των ανδρών και αξιωματικών της ναυτικής τους βάσης⁶². Στις εργασίες κατασκευής της ναυτικής βάσης η βρετανική διοίκηση είχε προσλάβει κατόπιν συμβολαίου ομάδα 200 Μαλτέζων, την οποία και είχε μεταφέρει επί τούτου απευθείας από τη Μάλτα, καθώς και ολιγάριθμους ντόπιους εργάτες από την πόλη⁶³. Ντόπιοι εποχιακοί εργάτες είχαν προσληφθεί και από τον Διευθυντή (ταγματάρχη/επίατρο Straton) του βρετανικού στρατιωτικού νοσοκομείου. Στα τέλη Σεπτεμβρίου 1917 έξι Κερκυραίοι Εβραίοι είχαν μισθωθεί για υγειονομικές εργασίες προς 2,50 δρχ. και ένα κιλό αλεύρι την ημέρα⁶⁴. Μετά όμως από δύο εβδομάδες ένας μόνο συνέχιζε να εργάζεται, ενώ οι υπόλοιποι είχαν φύγει χωρίς να περιμένουν την πληρωμή τους⁶⁵. Ο Βρετανός Διευθυντής παραδέχθηκε τότε ότι 2,50 δρχ. δεν επαρκούσαν για να προσελκύσουν «κατάλληλη κάστα εργατών» και δήλωσε διατεθειμένος να αυξήσει την αντιμισθία κατά μισή δραχμή⁶⁶. Ένα μήνα αργότερα ανέφερε ότι είχε προσλάβει επιπλέον ντόπιους εργάτες για αποψίλωσ⁶⁷.

Μία άλλη υπηρεσία που προσφέρθηκε από Κερκυραίους στο βρετανικό απόσπασμα ήταν ο καθαρισμός των κλινοσκεπασμάτων και του ρουχισμού των ασθενών. Ο καθαρισμός είχε ανατεθεί με συμβόλαιο σε κάποιον Αλέξανδρο Κουλούρη, ο οποίος δεν έχασε ούτε ένα αντικείμενο⁶⁸. Οι τιμές του ήταν σχετικά «υψηλές» (19 λεπτά ανά αντικείμενο), αλλά αυτό οφειλόταν στο ότι το σαπούνι και η σόδα ήταν όντως ακριβά και δυσέρετα τότε στην Κέρκυρα⁶⁹.

61. WO 95/4949, British Salonika Force Diary, φ. 6.

62. ADM 116/1650, Corfu British Naval Base, φφ. 3 και 8 (13 Σεπτεμβρίου 1918, αρ. 8).

63. Ο.π., φφ. 1, 4 και 8 (2 Νοεμβρίου 1918, αρ. 286α).

64. WO 95/4938, War Diary of Major Straton, τ. Β', φφ. 12-13 (22 και 27 Σεπτεμβρίου 1917).

65. Ο.π., τ. Γ', φ. 4 (5 Οκτωβρίου 1917).

66. Ο.π.

67. Ο.π., τ. Δ', φ. 4 (12 Νοεμβρίου 1917).

68. Ο.π., τ. ΙΕ', φ. 12.

69. Ο.π.

Ενδιαφέρουσες είναι επιπλέον οι παρατηρήσεις για την τοπική οικονομία και τη νοοτροπία των Κερκυραίων χωρικών, που διατύπωσαν οι Βρετανοί διοικητές στο περιθώριο των ημερολογίων τους. Σύμφωνα με τον Διευθυντή του νοσοκομείου, τα τρόφιμα δεν αφθονούσαν στο νησί εξαιτίας της σκνηρίας των κατοίκων, οι οποίοι ζούσαν με το προϊόν ελαιόδεντρων, που είχαν φυτευθεί από προηγούμενες γενιές⁷⁰. Τόνιζε ότι οι ντόπιοι αγρότες δεν παρήγαν επαρκώς ούτε για τις δικές τους ανάγκες ακόμη και όταν πιέζονταν από τον κίνδυνο της πείνας⁷¹. Σε καιρό πολέμου, τα ψάρια, τα πουλερικά, τα αυγά και το γάλα ήταν δυσέρετα, ενώ τα στρατεύματα της Αντάν αναγκάστηκαν να εισαγάγουν βοοειδή για δική τους κατανάλωση⁷². Όλο το αλεύρι ήταν επίσης εισαγόμενο, ενώ τα ντόπια φρέσκα λαχανικά που διατίθεντο προς πώληση ήταν χαμηλής ποιότητας⁷³. Τα κερκυραϊκά φρούτα βρίσκοταν σε αφθονία, αλλά διατίθεντο προς πώληση πριν να ωριμάσουν⁷⁴.

Εκτός από την αγροτική παραγωγή, ο Βρετανός Διευθυντής σχολίασε αρνητικά και τις συνθήκες υγιεινής που επικρατούσαν τότε στην κερκυραϊκή ύπαιθρο. Παρ' ότι η δυσεντερία δεν ήταν κοινή, η ελονοσία ήταν διαδεδομένη, ιδίως στο λιβάδι του Ρόπα⁷⁵. Ο Βρετανός Ναυτικός Διοικητής ήλθε επί τούτου σε συνεννόηση με τον αγροτικό ιατρό του Ύψου και τον εφοδίασε με ποσότητα κινίνου για να την χορηγήσει σε πάσχοντες χωρικούς ούτως ώστε η ελονοσία τους να μην λάβει οξεία μορφή και αποτελέσει εστία μόλυνσεως της περιοχής της ναυτικής βάσης⁷⁶. Επίσης, άσκησε πίεση στις ελληνικές αρχές να αναγκάσουν τους χωρικούς να εγκαταλείψουν τις «ακάθαρτες συνήθειές» τους και να διατηρούν τις οικίες τους καθαρές⁷⁷. Βρετανοί ναύτες τους έκτισαν μάλιστα μερικά αποχωρητήρια, με σκοπό να περιοριστεί ο πολλαπλασιασμός της μύγας και η πιθανότητα εμφάνισης τυφοειδούς πυρετού⁷⁸.

---

70. Ο.π., φ. 10.

71. Ο.π.

72. Ο.π.

73. Ο.π.

74. Ο.π.

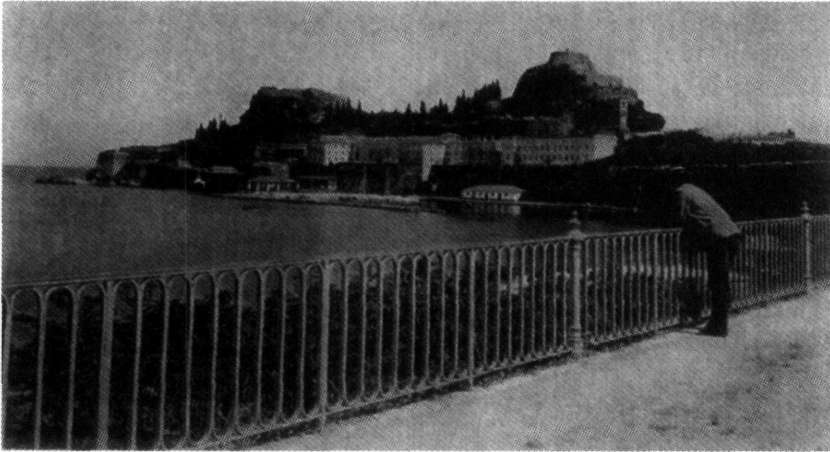
75. Ο.π., φφ. 9-10.

76. ADM 116/1650, Corfu British Naval Base, φ. 5.

77. Ο.π.

78. Ο.π.

Λίγο μετά την υπογραφή της γερμανικής ανακωχής στις 11 Νοεμβρίου 1918 (ν.π.) οι βρετανικές δυνάμεις αποχώρησαν από το νησί. Το βρετανικό νοσοκομείο και οι Βενετικοί Στρατώνες παραδόθηκαν στον Ελληνικό Στρατό⁷⁹. Η ναυτική βάση στον Ύψο έκλεισε στις 23 Νοεμβρίου⁸⁰, ενώ οι έξι άνδρες του Μηχανικού εγκατέλειψαν τελευταίοι το νησί στις 23 Δεκεμβρίου με προορισμό τη Θεσσαλονίκη⁸¹. Μία εβδομάδα νωρίτερα ο στρατηγός Μοσχόπουλος παρέστη σε δεξίωση προς τιμήν τους, όπου εξέφρασε τη λύπη του για την αναχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων και τους ευχήθηκε εγκάρδια «καλή τύχη»⁸². Συνολικά δεκατέσσερις Βρετανοί αξιωματικοί και στρατιώτες απεβίωσαν στην Κέρκυρα την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (κυρίως από τον Απρίλιο έως το Δεκέμβριο του 1918) και είναι θαμμένοι στο βρετανικό νεκροταφείο της πόλης⁸³.

Άποψη του Παλαιού Φρουρίου της Κέρκυρας. Στα δεξιά διακρίνεται το Βρετανικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο και οι Βενετικοί Στρατώνες (Αρχείο Σπύρου Γαούτσου)

79. WO 95/4949, British Salonika Force Diary, φ. 1 (29 Οκτωβρίου 1918).

80. ADM 116/1650, Corfu British Naval Base, φ. 8.

81. WO 95/4949, British Salonika Force Diary, φ. 8.

82. Ό.π., φ. 6 (6 Δεκεμβρίου 1918).

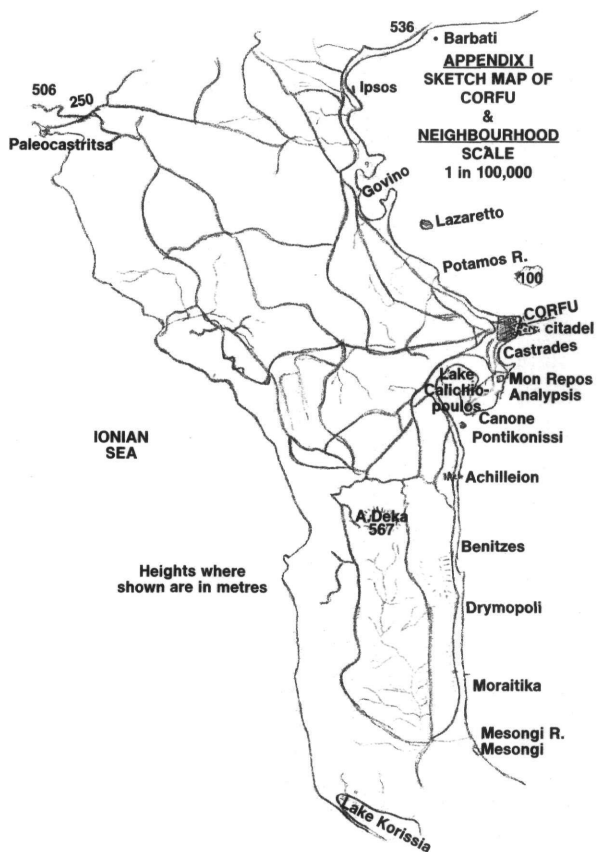
83. ADM 121/102, British Cemetery at Corfu, pack no. 168/8.

Abstract

THE BRITISH CONVALESCENT DEPOT IN CORFU (1917-18)

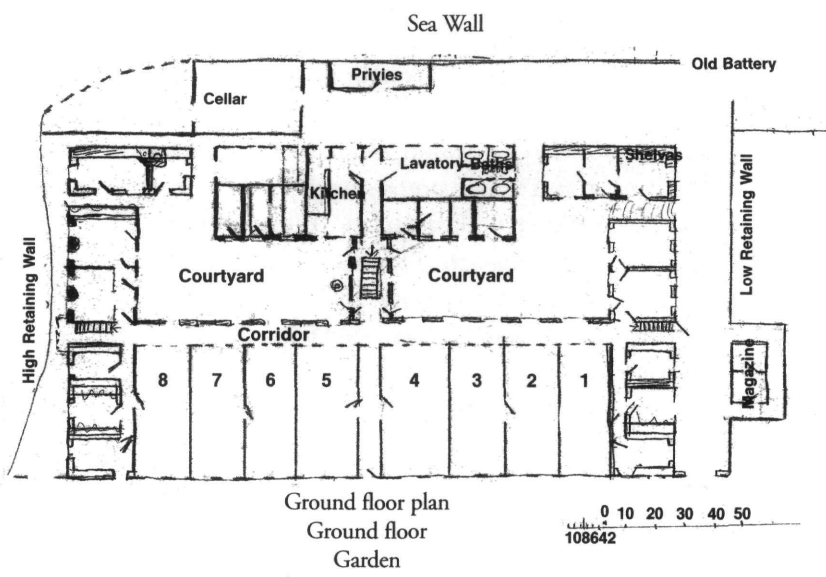
Spyridon Ploumidis

Following its occupation by French forces in late December 1915, Corfu served as a 'highly important' naval base of the Entente allies in the Levant and accommodated the remnants of the Serbian army retreating from Albania. In July 1917, the British Salonika Army established on the island a Convalescent Depot and Stationery Hospital. Originally intended to accommodate 2,000 convalescents from malaria, the hospital had a capacity of 150-200 beds and served a camp, practically a battalion, of convalescents, as well the personnel of the island's Royal Navy and Naval Air Service base. It was established in the citadel (Old Fortress) of Corfu town in the building of the old British Military Hospital (est. 1835). Far from scrutinising the medical function and the relations of the British Detachment with the other Allied contingents on the island at the time (Greek, French, Italian, Serbian and American), this article examines neglected events on the margins of its existence. Hints on a love affair between a nurse and a Major, several venereal cases contracted by privates during their visit to the town, traffic of alcohol and occasional thefts by local thugs 'spice up' the dull military historical narrative. I suggest that the conduct of ordinary ranks as well as officers and their contact with the locals are exceptionally interesting marginal historical issues, which familiarise the contemporary individual with the immediate experience of the Great War. British military presence left also its imprint on the landscape. Royal Engineers built the quay and breakwater of the village of Ypsos, and undertook the construction of the road strip between Ypsos and the town. This would facilitate communication between the Royal Navy base at Ypsos (comprising destroyers, torpedo-boats, submarines and Kite Balloon Sloops) and the Allied headquarters in the town. British soldiers were also assigned for the creation of military gardens at the Mon Repos royal estate. Following the Armistice on 11 November 1918, the British naval base was closed down on 23 November. In total, fourteen British soldiers, sailors and officers died in Corfu during the First World War (mainly from April to December 1918) and are buried at the island's British cemetery.

Βρετανικός στρατιωτικός χάρτης της Κέρκυρας (πηγή: W.O. 95/4938)

SKETCH PLAN OF THE OLD BRITISH MILITARY HOSPITAL THE CITADEL CORFU
 scale about 1/8" = 4 feet

Κάτοψη του βρετανικού νοσοκομείου (πηγή: W.O. 95/4938)